

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.6791762>

Araştırma Makalesi / Research Article

COVID-19 Pandemi Döneminde Bireyler Tarafından Algılanan Sosyal Destek Anksiyete Düzeyini Ne Kadar Etkiliyor?

Şeymanur ÇELİK^{1*} (Orcid ID: 0000 0003 2475 1725), Gülçin AVŞAR² (Orcid ID: 0000 0002 7155 4276)

¹Bayburt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Bayburt

²Atatürk Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Erzurum

*Sorumlu yazar (Corresponding author): symnrcik@hotmail.com

Geliş Tarihi (Received): 15.06.2022

Kabul Tarihi (Accepted): 10.07.2022

Özet

Araştırma COVID-19 pandemi döneminde bireyler tarafından algılanan sosyal desteğin bireylerin anksiyete düzeyi üzerindeki etkisinin incelenmesi amacıyla yapıldı. Çalışma tanımlayıcı türde bir araştırmadır. Çalışmaya Türkiye’de yaşayan 18-60 yaş arası, veri toplama araçlarına ulaşım ve veri toplama araçlarını anlama ve yanıtlama engeli olmayan, okuma-yazma bilen, 01.06.2021-01.07.2021 tarihleri arasında ulaşılabilen bireylerden basit rastgele yöntem ile belirlenen bireyler dahil edildi. Çalışma verileri web tabanlı olarak kişilerin sosyodemografik özelliklerinin yer aldığı Anket Formu, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve Spielberger Durumluluk- Süreklilik Anksiyete Ölçeği ile toplandı. Verilerin analizi $p \leq 0,05$ istatistiksel olarak anlamlı kabul edilerek SPSS programı ile gerçekleştirildi. Araştırmada, katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği puan ortalaması 56.70 ± 18.01 , Durumluluk Anksiyete Ölçeği puan ortalaması 43.70 ± 14.78 , Süreklilik Anksiyete Ölçeği $45.37 \pm 11,71$ olarak saptanmıştır. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek düzeyi ve Durumluluk ve Süreklilik Anksiyete durumları arasında negatif yönde zayıf bir ilişki olduğu ortaya çıkmış, sosyal destek düzeyleri yükseldikçe durumluluk ve süreklilik anksiyete puanında istatistiksel olarak anlamlı bir azalma olduğu saptanmıştır ($p < 0.001$). Çalışmada bireyler tarafından algılanan sosyal destek düzeyi arttıkça bireylerin anksiyete düzeylerinde azalma olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anksiyete, Covid-19 virüs, sosyal destek

How Much Does Social Support Perceived by Individuals Affect the Anxiety Level During the COVID-19 Pandemic

Abstract

It was conducted to examine the effect of social support perceived by individuals on the anxiety level of individuals during the COVID-19 pandemic during the research period. The study is a descriptive type of research. Included in the study were individuals who were determined by simple random method, aged between 18-60 years, who were aged between 01.06.2021 and 01.07.2021, who had no barriers to accessing data collection tools and understanding and responding to data collection tools, who could read and write. The study data were collected using a web-based Questionnaire, which includes the sociodemographic characteristics of the individuals, the Multidimensional Scale of Perceived Social Support, and the Spielberger State-Trait Anxiety Inventory. The analysis of the data was performed with the SPSS program, with $p \leq 0.05$ considered statistically significant. In the study, the mean score of the participants on the Multidimensional Perceived Social Support Scale was 56.70 ± 18.01 , the mean score on the State Anxiety Scale was 43.70 ± 14.78 , and the Trait Anxiety Scale was 45.37 ± 11.71 . It was found that there was a weak negative correlation between the Multidimensional Perceived Social Support level and the State and Trait Anxiety of the participants, and a statistically significant decrease was found in the state and trait anxiety scores as the social support levels increased ($p < 0.001$). In the study, it was determined that as the level of social support perceived by the individuals increased, the anxiety levels of the individuals decreased.

Keywords: Anxiety, Covid-19 virus, social support

GİRİŞ

Tüm dünyayı ciddi ölçüde etkileyen COVID-19 pandemisi ilk olarak Çin'in Wuhan kentinde 2019 yılının sonlarında meydana gelmiştir. (WHO, 2020). Yayılımı henüz önlenemeyen, çok fazla sayıda insanın enfekte olmasına ve yaşamının sonlanmasına neden olan COVID-19 enfeksiyonunun tüm ülkeler, toplumlar ve kişiler üzerinde çeşitli ve çok sayıda etkileri bulunmaktadır. COVID-19'un bu etkileri tıp, ekonomi, sosyal hayat, psikoloji, siyaset, sanat ve dini yaşam gibi alanlarda büyük oranda görülmektedir (Karal ve Biçer, 2020; Yalnız ve ark., 2020). Meydana getirdiği etki bakımından pandemi süreci kişilerin özellikle fizyolojik ve psikolojik olarak daha çok etkilenmesine, bu yönde daha fazla değişim yaşamasına neden olmuş, panik, tedirginlik, korku ve kaygı gibi problemleri beraberinde getirmiştir (Karal ve Biçer, 2020). Kişiler bu süreçte kendilerini ve etraflarındaki hem enfekte olmaktan korumaya çalışmakta hem de psikolojik olarak sağlam kalma uğraşı içerisinde olmaktadır (Karal ve Biçer, 2020). Bununla ilgili olarak Türkiye'nin de içinde bulunduğu dokuz farklı ülkede yapılan çalışmaların değerlendirildiği bir araştırmada kişilerde %6,33-50,9 aralığında anksiyete, %14,6-48,3 aralığında depresyon, %7-53,8 aralığında travma sonrası stres bozukluğu ve %8,1-81,9 aralığında ise stres gibi psikolojik sorunlar yaşadığı belirtilmektedir (Xiong ve ark., 2020). Hindistan'da yapılan bir çalışma sonucunda ise karantina döneminde kişilerin %38,2'sinde anksiyete, %10,5'inde depresyon ve %74,1'inde ise orta düzeyde stres görüldüğü belirtilmektedir (Grover ve ark., 2020). Anksiyete gelecekteki bir tehdide yönelik genelleştirilmiş bir beklenti, bireyin bir sorunla baş edememe yönündeki aşırı uyarılma

durumunu ifade etmektedir. Anksiyete belirsizce gelişmekte ve çok yavaş kaybolmaktadır ve kas gerginliği, tetiklik olma ve kaçınma davranışı eşlik edebilmektedir (American Psychiatric Association, 2013; Beck ve ark., 2005). Pandemi sürecinde sık yaşanan ve artan ölümler; televizyonun, sosyal medyanın, internet üzerindeki farklı sitelerin salgın haberleri, ortaya çıkan yeni vakalar gibi nedenler insanların anksiyete düzeyini artırmaktadır. Bununla birlikte pandemi sürecinde, uygulanması gereken kurallar, karantina uygulaması, sosyal izolasyon, sosyal mesafe gibi durumlar; hastalığa yakalanma ve hastalığı yayma korkusu, ölüm korkusu anksiyeteyi artıran durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Duan ve Zhu, 2020; Rubin ve Wessely, 2020). ABD'de de 775 yetişkin birey ile yürütülen çalışma sonucu COVID-19 pandemisi kaynaklı anksiyete yaşayan kişilerin, salgından bağımsız bir anksiyete yaşayanlardan daha çok umutsuzluk, intihar düşüncesi, hayatlarında bozulma, daha fazla alkol ve madde kullanımı görüldüğü ifade edilmektedir (Lee, 2020). Kişilerin hayatında tedirginliğe neden olan anksiyete, kişinin okul, iş, sosyal ilişkiler gibi günlük hayatının parçalarını da etkilemektedir (Tektaş, 2014). Kişiler sosyal izolasyon gereken pandemi dönemlerinde aile, arkadaş, okul, iş gibi sosyal destek sistemlerinden ayrılabilen ve kopabilmektedir. Bu durumda, yaşanan zorluklar ile mücadele edilmesi gereken, psikolojik desteğe en fazla ihtiyaç duyulan pandemi dönemlerinde kişiler bu süreci daha zor bir şekilde geçirmektedir (Gürel ve Er, 2020; Karal ve Biçer, 2020). COVID-19 pandemi sürecinde kişilerin psikolojik olarak zorlayıcı bir şekilde geçirdikleri günlerde umut ettikleri, yardım bekledikleri, sarıldıkları ya da bir çıkış, kaçış noktası olarak gördükleri en önemli unsur sosyal destek sistemleri

olmaktadır (Gürel ve Er, 2020). Sosyal destek, çevrenin insana sağladığı sosyal ve psikolojik desteğin tümü olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım doğrultusunda sosyal destek, insanların temel ihtiyaçları arasında sayılabilmektedir (Traş ve Arslan, 2013). Kişinin sosyal çevresinden sağladığı yardım, içinde bulunduğu stresi algılamasına, stres durumuna vermiş olduğu yanıtın düzeyine ve stresle nasıl baş etmesi gerektiği konusuna oldukça katkı sağlamaktadır. Sosyal destek sistemi güçlü olan kişilerin pandemi sürecinde psikolojik olarak daha dayanıklı oldukları ve yaşantılarına daha kolay adapte olabildikleri görülmektedir. İnsanların kişisel, ailevi ve çevresel risk etmenleri ile koruyucu faktörleri pandemi dönemini daha sağlam bir şekilde veya daha az problem ile geçirmelerine etki etmektedir (Kartal ve Bıçer, 2020). Ancak literatür incelendiğinde COVID-19 pandemi sürecinde kişilerin algıladıkları sosyal destek ve anksiyete düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesine dair sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Bu doğrultuda çalışmada COVID-19 pandemi döneminde bireyler tarafından algılanan sosyal desteğin bireylerin anksiyete düzeyi üzerindeki etkisinin ortaya koyulması hedeflenmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın türü

Bu çalışma tanımlayıcı türde araştırmadır.

Araştırmanın yeri

Çalışma web tabanı üzerinde Haziran-Temmuz 2021 tarihleri arasında gerçekleştirildi. Veri toplama araçları internet ortamında arama motoru üzerinden yanıtlanabilecek bir form haline getirildi. Araştırma bağlantı adresi bireyler ile e-posta, mesaj, sosyal medya yollarından paylaşıldı.

Araştırmanın evreni ve örnekleme

Çalışmanın evrenini Türkiye’de yaşayan 18-60 yaş arası, veri toplama araçlarına ulaşım ve veri toplama araçlarını anlama ve yanıtlama engeli olmayan, okuma-yazma bilen, 01.06.2021-01.07.2021 tarihleri arasında ulaşılabilen ve çalışmaya katılmayı kabul eden bireyler oluşturdu. Çalışma örneklemini ise basit rastgele örnekleme yoluyla ulaşılabilen 227 kişi oluşturdu.

Araştırmanın etik yönü

Çalışma için Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Etik Kurulu’ndan 08.06.2021 tarihli ve 2021-2/6 sayılı onay alındı. Çalışma başlangıcında bireylere Gönüllülerin Bilgilendirilmiş Olur Formu sunuldu ve onay alındı.

Verilerin toplanması

Anket formu ve ölçekler, https://docs.google.com/forms/d/12pUKs9e9eH9w44OtTxVVDOWJILRj_sXy1lcH9avqerk/edit?hl=tr’a yüklenerek bağlantı adresi bireylere e-posta ve bağlantı linki yoluyla ulaştırıldı. Anketin giriş sayfasında bireylere bilgilendirilmiş olur formu sunuldu ve kabul eden bireyler ankete devam etti. Veriler 01.06.2021- 31.06.2021 tarihleri arasında toplandı.

Veri toplama araçları

Verilerin toplanmasında literatür doğrultusunda araştırmacı tarafından oluşturulan sosyodemografik özellikleri içeren anket formu, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve Spielberger Durumluluk- Süreklilik Anksiyete Ölçeği kullanıldı.

a) Anket formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan formda bireylerin sosyodemografik özelliklerini, eğitim durumlarını ve COVID-19 enfeksiyonu geçirme durumunu sorgulayan 5 madde bulunmaktadır.

b) Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeği (ÇASDÖ) (Multidimensional Scale of Perceived Social Support-Mspss)

Bu ölçek ABD’de Zimet ve diğerleri (1988) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe’ye uyarlama çalışmaları Eker ve Arkar (1995) tarafından yapılmıştır. Ölçek, 2001 yılında Eker, Arkar ve Yıldız tarafından yeniden gözden geçirilmiş ve geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. ÇASDÖ, 7’li likert tipte (1=kesinlikle hayır, 7=kesinlikle evet) ve 12 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin aile (3,4,8,11 maddeleri), arkadaşlar (6,7,9,12 maddeleri) ve özel insan (1,2,5,10 maddeleri) olmak üzere 3 farklı desteği içeren 3 alt boyutu bulunmaktadır. Ölçeğin alt boyutlarının puanları 4-28 arasındadır. ÇASDÖ toplam puanı 12-84 arasındadır. Puanların yüksek olması sosyal destek algısı yüksek olduğunu gösterir. Puanların düşük çıkması sosyal destek algısının düşük olduğunu göstermektedir. Yapı geçerliliği için yapılan faktör analizi sonucunda 3 faktör ortaya çıkmış bulunan ölçeğin; iç tutarlılıkta Cronbach Alfa katsayıları tüm ölçek için .89, aile desteği boyutu için .85, arkadaş desteği boyutu için .88 ve özel insan desteği boyutu için .92 arasında çıkmış olup oldukça yüksektir (Eker ve Arkar, 1995). Çalışmada ise tüm ÇASDÖ için Cronbach Alfa katsayısı. 94 olarak bulunmuştur.

c) Spielberger durumluluk- süreklilik anksiyete ölçeği (Stait-Trait Anxiety Inventory/STAI)(EK:3)

Bu ölçeğin orijinali anksiyete düzeyini tespit etmek için 1970 yılında Spielberger ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir. “Durumluluk ve Süreklilik Anksiyete Ölçeği” şeklinde iki bölümden oluşmaktadır. Her iki ölçek 20 sorudan oluşan 4’lü likert tipli bir ölçektir. Ölçeklerin her birinden elde

edilen puanlar 20-80 arasında değişmektedir (Spielberger, 1970). Türkçe formuna uyarlamasını ise Öner Le Compte yapmıştır (Öner, 1985).

Durumluluk anksiyete ölçeği

Bireylerin kendini şu anda nasıl hissettiğini ölçmeyi amaçlar. Yüksek puan alınması anksiyetenin fazla olduğunu düşük puan alınması ise anksiyete düzeyinin az olduğunu göstermektedir (Spielberger, 1970). Durumluluk anksiyete ölçeğinde; olumsuz duyguları dile getiren doğrudan ifadeler ve olumlu duyguları dile getiren tersine dönmüş olmak üzere iki tür ifade bulunmaktadır. Durumluluk Anksiyete Ölçeği’ndeki ters puanlama yapılacak olan ifadeler 1, 2, 5, 8, 10, 11, 15, 16, 19 ve 20. maddelerdir. Bu maddeler puanlanırken 1 ağırlık değerinde olanlar 4’e, 4 ağırlık değerinde olanlar ise 1’e dönüştürülerek puan hesabı yapılmaktadır. Ölçekten alınan 0-19 arası toplam puan anksiyete olmadığını, 20-39 arası toplam puan hafif, 40-59 arası toplam puan orta, 60-79 arası toplam puan ağır anksiyete düzeyini gösterirken 60 puan üzeri profesyonel yardıma gereksinim olduğunu göstermektedir. Ölçeğin test tekrar güvenirliği 0.16 ile 0.54 arasında bulunmuştur (Öner, 1985). Çalışmada Durumluluk Anksiyete Ölçeği için Cronbach Alfa katsayısı.96 olarak bulunmuştur.

Süreklilik anksiyete ölçeği

Durum ve koşullardan bağımsız olarak süreç içerisinde kişinin nasıl hissettiğini belirtir. Puanın fazla olması yüksek, az olması ise düşük anksiyete düzeyini ifade eder. Puanları yüzdelik sırasına göre yorumlarken aynı durum geçerlidir. Yani düşük yüzdelik (1, 5, 10) anksiyetenin az olduğunu göstermektedir. Uygulamalarda belirlenen ortalama puan seviyesi 36 ile 41 arasında değişmektedir. 0-30 arası düşük, 31-49 arası orta, 50 ve üstü ise

yüksek anksiyeteyi göstermektedir. Spielberg Süreklilik Anksiyete Ölçeğinde ters puanlama yapılan ifadeler 1, 6, 7, 10, 13, 16, 19'dur. Test tekrar güvenilirliği 0.73 ile 0,86 arasında bulunmuştur (Öner, 1985). Çalışmada Süreklilik Anksiyete Ölçeği için Cronbach Alfa katsayısı. 93 olarak bulunmuştur.

Araştırmanın sınırlılıkları

Çalışmanın kısa bir zaman diliminde yapılması bu çalışmanın sınırlılığdır.

Verilerin istatistiksel analizi

Veriler SPSS 20 (Statistical Program for Social Sciences) paket programı kullanılarak değerlendirildi ve $p \leq 0,05$ istatistiksel olarak anlamlı kabul edildi. Verilerin analizinde aritmetik ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık katsayıları, bağımsız gruplarda

t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), grup varyanslarının homojen olmadığı durumlarda Welch ANOVA, Post Hoc analizler için Bonferroni testleri ve korelasyon analizi kullanılmıştır. Bu çalışmada grupların normal dağılım gösterip göstermediği belirlenmiştir. Normallik testi için Skewness ve Kurtosis değerlerine bakılmıştır.

BULGULAR

Çizelge 1'de katılımcıların tanıtıcı özelliklerinin dağılımı verilmiştir. Araştırma kapsamına giren kişilerin, %45.8'i 26-35 yaş aralığında, %60.8'i kadın, %35.7'si lisans düzeyinde eğitime sahip olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların %50.2'si evli ve %45.4' bir kez COVID-19 geçirdiği saptanmıştır.

Çizelge 1. Katılımcıların tanıtıcı özelliklerinin dağılımı

Özellikler	Sayı	%
Yaş		
18-25 yaş	54	5.3
26-35 yaş	116	45.8
36 ve üzeri	57	34.4
Cinsiyet		
Kadın	138	60.8
Erkek	89	39.2
Eğitim Düzeyi		
İlköğretim	25	11.0
Lise	34	15.0
Ön lisans	47	20.7
Lisans	81	35.7
Lisansüstü	40	17.6
Medeni Durum		
Evli	114	50.2
Bekar	113	49.8
COVID-19 Geçirme durumu		
Hiç geçirmedim	98	43.2
Bir defa geçirdim	103	45.4
İki veya daha fazla geçirdim	26	11.5

Çizelge 2. Katılımcıların çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeği ve durumluluk ve süreklilik anksiyete ölçeği puan ortalamalarının dağılımları

ÖLÇEKLER	Ölçek Alt Boyutları	X±SS	Min-Max	Cronbach Alfa
Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği	Aile	21.77±6.71	4-28	0.96
	Arkadaşlar	17.92±6.47	4-28	0.96
	Özel insan	17.00±8.32	4-28	0.96
	Toplam	56.70±18.01	12.84	0.94
Durumluluk ve Süreklilik Anksiyete Ölçeği	Durumluluk Anksiyete Ölçeği	43.70±14.78	20-77	0.96
	Süreklilik Anksiyete Ölçeği	45.37±11.71	22-77	0.93

Araştırmada, katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği puan ortalaması 56.70±18.01, Durumluluk Anksiyete Ölçeği puan ortalaması

43.70±14.78, Süreklilik Anksiyete Ölçeği 45.37±11,71 olarak saptanmıştır (Çizelge 2).

Çizelge 3. Katılımcıların çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeği ve durumluluk ve süreklilik anksiyete ölçek puan ortalamaları arasındaki ilişki

ÖLÇEKLER	Aile	Arkadaşlar	Özel insan	Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği
Durumluluk Anksiyete Ölçeği	r=-0.406 p<0.001	r=-0.266 p<0.001	r=-0.141 p=0.034	r=-0.312 p<0.001
Süreklilik Anksiyete Ölçeği	r=-0.402 p<0.001	r=-0.261 p<0.001	r=-0.243 p<0.001	r=-0.356 p<0.001

Araştırmada, katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği puan ortalaması ile Durumluluk ve Süreklilik Anksiyete ölçeği puan ortalaması arasındaki ilişki Pearson Korelasyon Analizi ile incelenmiş ve sonuçlar Çizelge 3'te verilmiştir. Katılımcıların Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek

Ölçeği ve Durumluluk ve Süreklilik Anksiyete durumları arasında negatif yönde zayıf bir ilişki olduğu ortaya çıkmış, sosyal destek düzeyleri yükseldikçe durumluluk ve süreklilik anksiyete puanında istatistiksel olarak anlamlı bir azalma olduğu saptanmıştır (p<0.001).

Çizelge 4. Katılımcıların tanıtıcı özelliklerinin çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeği puan ortalamalarının dağılımı

Özellikler	Sayı	Aile	Arkadaşlar	Özel insan	ÇASDÖ
		X±SS	X±SS	X±SS	X±SS
Yaş					
18-25 yaş	54	19.90±6.81	18.31±5.97	17.55±7.96	55.77±17.29
26-35 yaş	116	21.82±6.89	18.37±6.67	16.98±8.87	57.18±18.73
36 ve üzeri	57	23.41±5.84	16.67±6.45	16.51±7.61	56.60±17.47
		F(Welch)*=4.231 p=0.017 3>1	F=1.466 p=0.233	F(Welch)*=0.247 p=0.782	F=0.112 p=0.894
Cinsiyet					
Kadın	138	22.13±6.56	17.99±6.60	17.00±8.40	57.13±17.93
Erkek	89	21.22±6.93	17.82±6.29	16.98±8.25	56.03±18.20
		t=0.993 p=0.322	t=0.196 p=0.845	t=0.016 p=0.987	t=0.447 p=0.655
Eğitim Düzeyi					
İlköğretim	25	19.16±7.36	15.36±6.09	17.04±8.54	51.56±17.47
Lise	34	22.26±6.35	17.44±5.36	18.35±6.59	58.05±14.64
Ön lisans	47	20.42±7.18	17.19±6.12	15.80±8.26	53.42±17.27
Lisans	81	22.18±6.59	18.43±6.88	16.96±8.44	57.58±18.95
Lisansüstü	40	23.75±5.66	19.77±6.70	17.30±9.47	60.82±19.26
		F=2.474 p=0.045 4,5>1	F=2.164 p=0.074	F(Welch)*=0.590 p=0.671	F=1.533 p=0.194
Medeni Durum					
Evlü	114	21.09±6.59	18.22±6.11	16.21±8.53	55.53±17.10
Bekar	113	22.46±6.78	17.61±6.83	17.79±8.06	57.87±18.88
		t=1.535 p=0.126	t=0.707 p=0.480	t=1.438 p=0.152	t=0.979 p=0.329
COVID-19 Geçirme durumu					
Hiç geçirmedi	98	21.66±6.86	18.34±6.81	16.59±8.17	56.60±18.97
Bir defa geçirdim		22.45±6.49	18.11±6.25	17.82±8.47	58.39±17.56
İki veya daha fazla geçirdim	103	19.50±6.68	15.57±5.70	15.26±8.24	50.34±14.93
	26	F=2.058 p=0.130	F=1.981 p=0.140	F=1.187 p=0.307	F=2.097 p=0.125

* Grup varyanslarının homojen olmadığı durumlarda Welch ANOVA test değerleri alınmıştır.

Çizelge 4'te katılımcıların tanıtıcı özelliklerinin ÇASDÖ puan ortalamalarının dağılımı verilmiştir. Katılımcıların cinsiyet, medeni durum ve COVID-19 geçirme durumlarına göre Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı saptanmıştır ($p>0.05$). Yaş gruplarına göre Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği aile alt boyut puan ortalamaları arasında gruplar arasındaki

farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Yapılan ileri analiz sonucunda farkın 36 yaş ve üzeri gruptan kaynaklandığı saptanmıştır ($p<0.05$). Eğitim durumuna göre Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği aile alt boyut puan ortalamaları arasında gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Yapılan ileri analiz sonucunda farkın lisans ve lisansüstü gruptan kaynaklandığı saptanmıştır ($p<0.05$).

Çizelge 5. Katılımcıların tanıtıcı özelliklerinin Durumluluk ve Süreklilik Anksiyete Ölçeği ve alt boyut puan ortalamalarının dağılımı

Özellikler	Sayı	Durumluluk Anksiyete Ölçeği X±SS	Test ve p	Süreklilik Anksiyete Ölçeği X±SS	Test ve p
Yaş					
18-25 yaş	54	42.46±15.66	F=0.249	45.25±12.53	F=0.351
26-35 yaş	116	44.17±14.27	p=0.780	45.93±11.89	p=0.705
36 ve üzeri	57	43.96±14.78		44.36±10.65	
Cinsiyet					
Kadın	138	42.87±14.75	t=1.045	47.18±12.29	t=2.941
Erkek	89	44.97±14.82	p=0.297	42.57±10.21	p=0.004
Eğitim Düzeyi					
İlköğretim	25	44.80±16.53	F=1.144	44.36±10.95	F=1.293
Lise	34	41.94±14.43	p=0.337	45.11±10.55	p=0.274
Ön lisans	47	47.12±15.33		48.61±12.70	
Lisans	81	43.61±14.10		44.92±11.66	
Lisansüstü	40	40.85±14.78		43.32±11.83	
Medeni Durum					
Evli	114	43.49±14.37	t=0.214	46.06±11.85	t=0.887
Bekar	113	43.91±15.24	p=0.831	44.68±11.58	p=0.376
COVID-19 Geçirme durumu					
Hiç geçirmedi	98				
Bir defa geçirdim	103	42.00±13.02	F=3.407	45.81±11.69	F=0.361
İki veya daha fazla geçirdim	26	43.62±15.62	p=0.035 3>1,2	45.39±11.75	p=0.698
		50.42±16.25		43.61±11.97	

Katılımcıların tanıtıcı özelliklerinin durumluluk ve süreklilik anksiyete ölçeği ve alt boyut puan ortalamalarının dağılımı Çizelge 5'te verilmiştir. Katılımcıların yaş, eğitim ve medeni durumlarına göre Durumluluk ve Süreklilik Anksiyete ölçek puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı saptanmıştır ($p>0.05$). Cinsiyete göre Süreklilik Anksiyete Ölçeği puan ortalamaları arasında gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu, kadınların puan ortalamalarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. ($p<0.05$). COVID-19 geçirme durumuna göre Durumluluk Anksiyete Ölçeği puan ortalamaları arasında gruplar arasındaki

farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Yapılan ileri analiz sonucunda farkın iki veya daha fazla COVID-19 geçiren gruptan kaynaklandığı saptanmıştır ($p<0.05$).

TARTIŞMA

Araştırmada çok boyutlu algılanan sosyal destek düzeyi ile durumluluk ve süreklilik anksiyete düzeyleri arasındaki ilişki değerlendirilmiş, aralarında negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür. Araştırma sonucuna göre algılanan sosyal destek arttıkça durumluluk ve süreklilik anksiyete düzeyi azalmıştır ($p<0.001$) (Çizelge 3). Xu ve arkadaşlarının (2020) yaptıkları

çalışmada da COVID-19 pandemi sürecinde algılanan sosyal destek düzeyinin yüksek olmasının anksiyeteyi önlediğini belirtilmiştir. Yapılan farklı iki çalışmada da araştırma sonucuna paralel olarak algılanan sosyal destek düzeyi arttıkça yaşanan anksiyete düzeyinin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır (Guo ve arkadaşları, 2021; Kandeğer ve ark. 2021). COVID-19 döneminde Özmete ve Pak'ın (2020) yaptığı bir çalışmada algılanan sosyal desteğin artmasının durumluk ve sürekli anksiyete düzeyinin azalmasına sebep olduğu ortaya koyulmuştur. Bu çalışmada aileden algılanan sosyal desteğin sürekli anksiyete düzeyini diğer alt boyut destek sistemlerinden daha fazla azalttığı belirlenmiştir (Özmete ve Pak, 2020). Çelik ve arkadaşlarının (2021) yaptığı çalışmada aile ve arkadaşlardan algılanan sosyal desteğin anksiyete düzeyini azalttığı saptanmıştır. Bir kriz olarak meydana gelip normal akıştaki hayatın seyrini değiştirmesinden, imkanların kısıtlanmasından ve bireylerde ani strese neden olmasından dolayı COVID-19 pandemisinin bireylerde anksiyeteye neden olduğu düşünülmektedir. Bu süreçte bireylerin farklı sosyal destek sistemlerine başvurarak anksiyetenin önlenmesi veya bu süreci en az düzeyde anksiyete yaşayarak atlama istedikleri düşünülmektedir. Sosyal destek sistemleri farklı olsa da bireyler arasında farklı deneyimler, çeşitli bilgiler paylaşılması ve bir bulaş, kayıp, değişen yaşam şekli nedeniyle depresyon durumunda insanların birbirlerini destekleme veya desteklenme ihtiyacının karşılanmasının anksiyete düzeyini düşürdüğü düşünülmektedir. Üniversite öğrencilerinin katılımıyla gerçekleştirilen bir çalışmada öğrencilerin algılanan sosyal destek düzeyleri yüksek olsa bile COVID-19 pandemi sürecinde durumluk anksiyete

düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir (Ortenburger ve ark. 2021).

Araştırmada katılımcıların algıladıkları sosyal destek düzeyi, COVID-19 öncesi sürekli anksiyete ve COVID-19 sırasındaki durumluk anksiyete düzeyi orta seviye olarak belirlenmiştir (Çizelge 4) (Çizelge 5). Çin' de yapılan bir çalışmada katılımcıların %53,8'inin COVID-19 pandemisine orta veya şiddetli düzeyde psikolojik tepkiler verdiği ve %28,8'inin orta veya şiddetli düzeyde anksiyete olduğu ortaya koyulmuştur (Wang ve ark., 2020). Erdoğan ve arkadaşlarının (2020) yaptığı bir çalışmada COVID-19 pandemi sürecinde her 4 katılımcıdan birinin anksiyete yaşadığı, katılımcıların %24'ünün orta ve yüksek düzey anksiyete yaşadığı belirtilmiştir. COVID-19 pandemi sürecinde bireylerin durumluk anksiyete düzeyinin belirlenmesi amacıyla yapılan iki farklı çalışmada katılımcıların orta ve şiddetli düzeyde anksiyete yaşadığı saptanmıştır (Cullen, Gulati ve Kelly, 2020; Yılmaz, İstemihan ve ark. 2020). Özmete ve Pak'ın (2020) yaptığı bir çalışmada pandemi sürecinde bireylerin anksiyete, özellikle durumluk anksiyete düzeyi sürekli anksiyete düzeyinden yüksek bulunmuştur. Bu durum pandemi sürecinin anksiyete düzeyi üzerinde etkili olduğunu düşündürmektedir. Özmete ve Pak'ın (2020) bu çalışmasında pandemi sürecinde bireylerin algıladıkları sosyal destek de yüksek düzeyde bulunmuştur. Xu ve arkadaşlarının (2020) çalışma sonucunda ise COVID-19 pandemi sürecinde, hastalığın yayılımının hızlı olduğu dönemde algılanan sosyal desteğin sürekli arttığı, pandeminin sönüş sürecinde ise sabit kaldığı ifade edilmiştir. Pandemi dönemindeki yüksek ve hızlı ölüm oranları, hızlı yayılım oranı ve hızlı bulaş riski ve bulaş durumunda

yüksek hasta etme olasılığı olduğundan COVID-19 pandemi sürecinde bireylerin anksiyete düzeyinin arttığı düşünülmektedir. Araştırma sonucunda diğer araştırmalardan farklı olarak sosyal destek, durumluk ve sürekli anksiyete düzeylerinin orta düzeyde çıkması bireylerin yaşadıkları toplumun farklılığından, bireylerin eğitim seviyelerine, cinsiyetlerine ve yaş gruplarına göre stres algılama ve kriz yönetme yöntemlerinin farklılığından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırma sonucunda yaş gruplarına ve eğitim durumuna göre Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği aile alt boyutunda farklılık olduğu görülmüş, yapılan ileri analiz ile 36 yaş ve üzeri grup ile eğitim düzeyi lisans ve lisans üstü olan katılımcıların algıladıkları sosyal desteğin daha yüksek düzeyde olduğu görülmüştür ($p<0.05$) (Çizelge 4). Guo ve arkadaşları (2021) yaptıkları bir çalışmada COVID-19 pandemi sürecinde cinsiyete göre kadınların erkeklere göre daha fazla sosyal destek aldıklarını; yaşa göre ise ileri yaşlarda algılanan sosyal desteğin azaldığını belirtmiştir. Özmete ve Pak'ın (2020) yaptığı bir araştırmada ise cinsiyet ve yaş açısından algılanan sosyal destek arasında farklılık görülmemiş, medeni durum açısından evli kişilerin algıladıkları sosyal desteğin bekarlardan yüksek olduğu, eğitim durumuna göre değerlendirildiğinde ilkökul mezunu kişilerin algıladıkları sosyal desteğin diğerlerine göre daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Yapılan başka bir çalışmada ise yine kadınların algıladıkları sosyal desteğin erkeklerden yüksek olduğu ve evli bireylerin algıladıkları sosyal desteğin bekar bireylerden yüksek olduğu saptanmıştır (Karal ve Biçer, 2020). COVID-19 pandemisi sürecinde anksiyete düzeyi üzerine yapılmış başka bir çalışmada da kadınların erkeklerden daha yüksek

düzeyde anksiyete yaşadığı belirtilmiştir (Erdoğan, Koçoğlu ve Sevim, 2020). Özmete ve Pak'ın (2020) yaptığı çalışmada bireylerin algıladıkları sosyal destek yüksek düzeyde bulunmuş, alt boyutlar değerlendirildiğinde algılanan aile ve arkadaş destek puanlarının diğer özel insandan algılanan destek puanlarından yüksek olduğu belirlenmiştir. Yapılan başka bir çalışmada ise sosyal destek alt boyutları değerlendirildiğinde kadınların aileden algıladıkları sosyal desteği yüksek düzeyde bulmuştur (Guo ve arkadaşları, 2021). Araştırmada cinsiyete göre süreklilik anksiyete düzeyine bakıldığında kadınların süreklilik anksiyete düzeyleri erkeklerin süreklilik anksiyete düzeylerinden daha yüksek olduğu görülmüştür ($p<0.05$) (Çizelge 5). Özmete ve Pak'ın (2020) yaptığı çalışmada durumluk ve süreklilik anksiyete düzeyi kadınların erkeklerden yüksek olduğu belirtilmiştir. COVID-19 sürecinde yapılan başka bir çalışmada cinsiyet yönünden durumluk anksiyete düzeyi değerlendirildiğinde kadınların durumluk anksiyetelerinin erkeklerden daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Özmete ve Pak, 2020). Ayrıca Yılmaz ve arkadaşlarının (2020) yaptığı çalışmada da COVID-19 döneminde kadınların erkeklerden daha yüksek düzeyde anksiyete yaşadığı saptanmıştır. Kadınların COVID-19 döneminde artan sorumlulukları, çalışan kadınların evden çalışma ve çocuklarının evden eğitim alma, eşlerin evden çalışması, hasta olan bireylerin, eşin, çocuğun bakımının sağlanması veya hastalıktan korunma önlemlerinin alınması kaynaklı pandemi sürecini daha stresli hale getiren durumların kadınlar için anksiyete düzeyini artıran faktörler olduğu düşünülmektedir. Araştırma sonuçlarında COVID-19 geçirme faktörüne bağlı olarak iki ve daha fazla COVID-19 geçiren bireylerin durumluk

anksiyete düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. ($p<0.05$) (Çizelge 5). COVID-19 gibi ağır seyreden ve belirlenmiş bir tedavisi olmayan hastalığa iki ve daha fazla kez yakalanmış olmak, tekrar yakalanma ve başkalarına bulaştırma korkusu COVID-19'a iki ve daha fazla kez yakalanan bireylerin durumluk anksiyete düzeyinin yüksek olmasına neden olabileceği düşünülmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada COVID-19 salgını sürecinde bireyler tarafından algılanan sosyal destek düzeyi, durumluk ve süreklilik anksiyete düzeyi ve ikisi arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Duruma özgü, anlık anksiyete düzeyi ile bireyin sürekli hissettiği genel anksiyete düzeyi ayrı ölçülmüştür. Enfeksiyon alma ve bulaştırma riski, enfeksiyonun önlenmesi ve tedavisi sürecindeki belirsizlik ve yaşamın ciddi anlamda tehlikeye girmesi gibi tehditleri taşıyan, toplumsal sağlık sorunu COVID-19 pandemisi, bireylerin anksiyete düzeyini etkileyebileceği düşünülmüştür. Çalışma sonucunda bireyler tarafından algılanan sosyal destek düzeyi arttıkça bireylerin anksiyete düzeylerinde azalma olduğu ortaya konulmuştur. COVID-19 salgını uzun süre şiddetli etkiyle devam eden, stres yaratan bir kriz olarak yaşamı kesintiye uğratmış ve profesyonel hizmetlere erişimi zorlaştırmıştır. COVID-19 pandemisi gibi tüm dünyayı etkileyen, toplumsal kriz durumlarında, daha kötü sonuçların ortaya çıkmasını önlemek, durumun en az zararla yönetilebilmesi ve kriz durumuna uyumu sağlamak için anksiyetenin kontrol alınabilmesi önemlidir. Olağan yaşamın değiştiği, insan ilişkilerinde değişimlerin ve sınırlamaların olduğu COVID-19 salgın döneminde bireylerin etrafındaki insanlardan algıladıkları sosyal destek

oldukça önem kazanmıştır. Bu doğrultuda bireylere etraflarındaki, kolay ulaşılabilir sosyal destek sistemlerini tanıtıcı ve bu sosyal destek sistemlerinden nasıl faydalanabileceği konusunda gerekli eğitimler düzenlenmelidir. Bireylere sosyal etkileşim ortamları ve fırsatları konusunda destek sağlanmalıdır. Bireylerin sosyal destek algısını güçlendiren hizmet ve girişimler, öncelikle yüksek riskli bireyler olmak üzere bireylerin baş etme mekanizmalarını geliştirebilir. Bu araştırma bulguları, bireylerin algıladıkları farklı sosyal destek sistemlerinin de sorgulandığı, kriz durumlarında anksiyeteyi etkileyen farklı faktörlerin de yer aldığı daha kapsamlı ve daha genellenebilir çalışmalara dayanak noktası oluşturabilir, değişkenler arasındaki ilişkilerin ortaya çıkarılmasında kullanılabilir. Nicel olarak gerçekleştirilen bu çalışma bireyler ile gerçekleştirilecek görüşmeler yoluyla nitel olarak yapılabilir, böylelikle bireylerin algıladıkları sosyal destek sistemleri ile yaşadıkları anksiyete daha ifade edilebilir bir şekilde ortaya koyulabilir, yaşanan anksiyetenin tam olarak nedeni saptanabilir, bireylerin sosyal destek sistemlerinden beklentileri ve algıladıkları sosyal desteğin niteliği daha kapsamlı şekilde sorgulanabilir. Bu araştırmaya benzer bir konuda daha geniş bir örneklem grubuyla, daha fazla değişkenin sorgulandığı çalışmalar gerçekleştirilebilir, böylelikle COVID-19 enfeksiyonunun etkileri konusunda daha fazla bilgi ortaya çıkarılabilir, ölçülebilir ve literatüre çeşitlilik kazandırılabilir.

Etik Kurul Onayı

Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Etik Kurulu'ndan onay alınmıştır (08.06.2021, 2021-2/6)

Hasta Onamı

Katılımcılardan onam alınmıştır.

KAYNAKLAR

- American Psychiatric Association. Diagnostic and statistical manual of mental disorders. Fifth Ed. Washington, DC: 2013.
- Beck, A. T., Emery, G., Greenberg, R. L. 2005. Anxiety disorders and phobias: A cognitive perspective. Basic Books.
- Bomyea, J., Ramsawh, H., Ball, T. M., Taylor, C. T., Paulus, M. P., Lang, A. J., Stein, M. B. 2015. Intolerance of uncertainty as a mediator of reductions in worry in a cognitive behavioral treatment program for generalized anxiety disorder. *Journal of Anxiety Disorders*, 33; 90–94.
- Cao, W., Fang, Z., Hou, G., Han, M., Xu, X., Dong, J., Zheng, J. 2020. The psychological impact of the COVID-19 epidemic on college students in China. *Psychiatry Res*, 287:112934.
- Cullen, W., Gulati, G. Kelly, B. D. 2020. Mental health in the COVID-19 pandemic. *QJM: An International Journal of Medicine*, 113(5): 311-312.
- Çelik, İ., Karakebelioglu, S., Guloglu, B. 2021. The relationship between anxiety and perceived social support at the initial stage of COVID-19 outbreak. *Journal of Psychiatric Nursing*, 13(2), 0-0.
- Duan, L., Zhu, G. 2020. Psychological interventions for people affected by the COVID-19 epidemic. *The Lancet Psychiatry*, 7(4): 300-302.
- Eker, D., Arkar, H. 1995. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği' nin faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikoloji Dergisi*, 34: 17-25.
- Eker, D., Arkar, H., Yaldız, H. 2001. Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12(1): 17-25.
- Erdoğan, Y., Koçoğlu, F., Sevim, C. 2020. COVID-19 pandemisi sürecinde anksiyete ile umutsuzluk düzeylerinin psikososyal ve demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23.
- Grover, S., Sahoo, S., Mehra, A., Avasthi, A., Tripathi, A., Subramanyan, A. ve ark. 2020. Psychological impact of COVID-19 lockdown: An online survey from India. *Indian Journal of Psychiatry*, 62(4): 354-362.
- Gürel, D., Er, H. 2020. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre küresel salgınlar karşısında güç aldığımız değerler: COVID-19 örneği. *Milli Eğitim Dergisi*, Salgın Sürecinde Türkiye'de ve Dünyada Eğitim, 573-596.
- Guo, K., Zhang, X., Bai, S., Minhat, H.S., Nazan, A.I.N.M., Feng, J., et al. 2021. Assessing social support impact on depression, anxiety, and stress among undergraduate students in Shaanxi province during the COVID-19 pandemic of China. *PLoS ONE*, 16(7): e0253891.
- Kandeger, A., Aydın, M., Altınbaş, K., et al. 2021. Evaluation of the relationship between perceived social support, coping strategies, anxiety, and depression symptoms among hospitalized COVID-19 patients. *The International Journal of Psychiatry in Medicine*, 56(4):240-254.
- Karal, E., Biçer, B.G. 2020. Salgın hastalık döneminde algılanan sosyal desteğin bireylerin psikolojik sağlamlığı üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1): 129-156.
- Karal, E., BİÇER, B.G. 2020. Salgın hastalık döneminde algılanan sosyal desteğin bireylerin psikolojik sağlamlığı üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1): 129-156.

- Lee, S. 2020. Coronavirus Anxiety Scale: A brief mental health screener for COVID-19 related anxiety. *Death Studies*, 44(7): 393-401.
- Lee, S. 2020. Coronavirus Anxiety Scale: A brief mental health screener for COVID-19 related anxiety. *Death Studies*, 44(7): 393-401.
- Oner, N., Le Compte, A. 1983. *Durumluk Surekli Kaygi Envanteri El Kitabı*. Bogazici Universitesi Yayinlari, Istanbul, 1-26. (In Turkish)
- Ortenburger, D., Mosler, D., Pavlova, I., Waşık, J. 2021. Social support and dietary habits as anxiety level predictors of students during the COVID-19 pandemic. *Int J Environ Res Public Health*, 20;18(16):8785.
- Özmete, E., Pak, M. 2020. The relationship between anxiety levels and perceived social support during the pandemic of COVID-19 in Turkey. *Soc Work Public Health*, 1;35(7):603-616.
- Sun, W., Wu, M., Qu, P., Lu, C., Wang, L. 2014. Psychological well-being of people living with HIV/AIDS under the new epidemic characteristics in China and the risk factors: A population-based study. *International Journal of Infectious Diseases*, 28: 147–152.
- Spielberger, G.L. 1970. *The state-trait anxiety inventory (test manual)*. Palo Alto, CA, Consulting Psychologists, 22.
- Rubin, G.J., Wessely, S. 2020. The psychological effects of quarantining a city. *Bmj*, 368.
- Yılmaz, Z., İstemihan, F. Y., Arayıcı, S. N., Yılmaz, S., Güloğlu, B. 2020. COVID-19 pandemi sürecinde bireylerdeki anksiyete ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Kriz Dergisi*, 28(3):135-150.
- Yalnız, N., Köseoğlu, E., Kasapoğlu, A.E., Altın, S. 2020. COVID-19 pandemisi ve hizmet içi eğitim. *Yoğun Bakım Hemşireliği Dergisi*, 24(Ek-1): 81- 2.
- Tektaş, M. 2014. Üniversite mezunlarının kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Dr. Mehmet Yıldız Özel Sayısı, 243-253.
- Traş, Z., Arslan, E. 2013. Ergenlerde sosyal yetkinliğin, algılanan sosyal destek açısından incelenmesi. *İlköğretim Online Dergisi*, 12(4): 1133-1140.
- World Health Organizations (WHO) announces COVID-19 outbreak a pandemic. 2020. <http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-COVID-19/news/news/2020/3/who-announces-COVID-19-outbreak-a-pandemic> [Erişim tarihi: 28.03.2021]
- Xiong, J., Lipsitz, O., Nasri, F., Lui, L., Gill, H., Phan, L., ve ark. 2020. Impact of COVID-19 pandemic on mental health in the general population: A systematic review. *Journal of Affective Disorders*, 277: 55-64.
- Zimet, G. D., Dahlem, N.W., Zimet, S.G. ve ark. 1988 The Multidimensional Scale of Perceived Social Support. *J Pers Assess*, 52:30-41.
- Wang, C., Pan, R., Wan, X., Tan, Y., Xu, L., Ho, C.S., Ho, R.C. 2020. Immediate psychological responses and associated factors during the initial stage of the 2019 coronavirus disease (COVID-19) epidemic among the general population in China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17: 1-25.
- Xu, J., Ou, J., Luo, S., Wang, Z., Chang, E., Novak, C., Wang, Y. 2020. Perceived social support protects lonely people against COVID-19 anxiety: A three-wave longitudinal study in China. *Frontiers in Psychology*, 11: 2759.